

Pavera, Libor

Profesorka Marie Sobotková jubilující

Slavica litteraria. 2017, vol. 20, iss. 2, pp. 111-115

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2017-2-12>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137367>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Profesorka Marie Sobotková jubilující

Libor Pavera (Praha)

Po bok těm, kteří letos oslavili své životní jubileum, se připojila rovněž slavistka, resp. polonistka a bohemistka prof. PhDr. Marie Sobotková, CSc. Po téměř celou vědeckou dráhu je spjata s olomouckým akademickým prostředním a tamější Univerzitou Palackého. Narodila se 4. 5. 1947 do rodiny Vlasty a Ladislava Kulínských v Ostravě-Zábřehu jako druhé dítě (starší je sestra Milena). Po maturitě na střední všeobecně vzdělávací škole v Ostravě-Vítkovicích zahájila v roce 1965 svá vysokoškolská studia na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (obor čeština – polština). Na fakultě v té době působilo několik výrazných osobností české polonistiky i bohemistiky: patřili k nim lingvisté Jiří Damborský a Edvard Lotko, literární badatelky Hana Jechová (po sňatku s francouzským komparatistou známá více jako Voisine-Jechová) a Krystyna Kardyni-Pelikánová na straně jedné, lingvista Jiří Daňhelka a literární vědci Oldřich Králík, Jiří Skalička a Eduard Petřů na straně druhé. Vědecký rádius Marie Sobotkové je tak v pozdějším období rozkročen hlavně mezi polonistikou a literárněvědnou bohemistikou. Samozřejmě jejich součástí je rovněž glottodidaktika, nezbytná složka předávání filologického vědění prostřednictvím školy mladším generacím.

V průběhu studií Marii Kulínskou, provdanou Sobotkovou (manželem je historik a spisovatel Jan Sobotka), přitahovala starší období české literatury. Pracovníci bohemistiky očekávali, stejně jako mladá absolventka, že následovat bude její příprava ve vědecké aspirantuře, avšak normalizační dění rozhodlo jinak: dcera vyloučeného člena strany nemohla být přijata do vědecké aspirantury, změnila se rovněž struktura olomoucké bohemistiky a polonistiky, někteří pracovníci byli nuceni z fakulty odejít nebo byli penzionováni. Tucet let učila na odborném učilišti, mezitím v roce 1973 získala doktorát filozofie na základě rigorózní práce *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle a Šimon Lomnický z Budče (Umělecko-ideový rozbor jejich mravně výchovné tvorby)*. Již z uskutečněného rigorózního řízení je patrné, že Marie Sobotková zůstávala v kontaktu s fakultou a jejími pracovníky. Na fakultu se vrátila až v roce 1982 na místo literárněvědného polonisty a bohemisty s orientací na starší českou literaturu. Vědeckou aspiranturu směla nicméně zahájit až po revolučních událostech na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století a kandidátskou práci *České memoáry 17. století (Žánrová analýza memoárových textů)* obhájila v roce 1993 na Masarykově univerzitě v Brně. V roce 1995 proběhlo v Olomouci její habilitační řízení (spis *Autor – text – adresát v memoárech 17. století (Studie z české, polské a slovenské literatury 17. století)*) vyšel knižně v roce 1996). V roce 2003 byla jmenována profesorkou.

Cesta Marie Sobotkové ke starší literatuře ani k polonistickým studiím nebyla přímočará a jednoduchá, nicméně zdá se svědčit o skutečném badatelčině zájmu o obor. Podtrhuje to rovněž počet publikovaných článků a studií (celkově přes devadesát), vysokoškolských

příruček nebo edic z jejich výzkumů. Zejména v oblasti starší české literatury je nutno si povšimnout některých badatelčinych prací. Navázala jimi jednak souhlasně na starší bádání, ale jednak starší bádání kriticky přehlédla a opravila a zároveň svými originálními zjištěními přispěla naší paleoslavistice. Zvláště pak tam, kde její bohemistická témata zabíhají již do problematiky polonistické a snoubí se s ní: přesah směrem ke kontextu slovanskému i neslovanskému bývá u našich bohemistů tradičně řídký (již od dob strukturalistů), proto je nutno jej v pracích Marie Sobotkové ocenit, docenit a podtrhnout.

V olomouckém akademickém centru měla nač navazovat. V poválečném období, když v roce 1946 došlo k obnovení olomouckého vysokého učení, věnoval se v Olomouci výuce starší české literatury Antonín Škarka, jeden z nadaných žáků brněnského paleobohemisty Stanislava Součka. Medievalistickým tématům zasvětil značnou část svého badatelského usilování rovněž Oldřich Králík, robustní vypravěč šaldovského střihu, který je více známý jako znalec díla Březinova, Bezručova nebo Čapkova, nicméně nejstarším legendám českého původu a jejich fliacím i některým českým historickým postavám věnoval pozornost hned v deseti knižních pracích. Starší literatuře se však nevěnovali v Olomouci jen ti, kdo předmět přímo přednášeli na fakultě: pěstovali ho rovněž germanista a obecný jazykovec Pavel Trost, neobyčejně sečtělý, vzdělaný a rozhledný po světové filologii (z Olomouce odešel do Prahy), Jiří Daňhelka, známý svými kvalitními edicemi staročeského materiálu (zvláště tvorby Mistra Jana Husa), anglista Ladislav Cejp, studující podoby středověké alegorie, apod. Při vědecké výchově se Marie Sobotková setkávala nejčastěji s Eduardem Petřem, který nejprve působil v olomoucké Vědecké knihovně v oddělení starých rukopisů a tisků, teprve později v šedesátých letech trvale přešel na bohemistickou katedru olomoucké univerzity, kde se naplno začal věnovat výzkumu středověké, renesanční a barokní literatury (zvláště olomouckému humanismu) a teorii literatury. Ale vlivy nebývají jen jednosměrné: Petř se prostřednictvím seminářů s vědeckými aspiranty a kolegy dovídal o zahraniční literatuře předmětu (např. prostřednictvím polonistů o genologii, což je v jeho odborných pracích zvláště patrné od let sedmdesátých a osmdesátých), sám byl ovlivněn zejména matematickými metodami v literární vědě a veden snahou učinit vědu o literatuře exaktní vědou obdobnou přírodním vědám. I když východiskem analýzy byl pro Eduarda Petře konkrétní textový materiál (sám byl rovněž editorem), vždy směřoval k obecnému závěru a zobecnění. Je to dobře patrné z trojice prací, které vyšly v širokém časovém rozpětí, ale lze je označit za volnou trilogii (*Zašifrovaná skutečnost*, 1972; *Vzrušující skutečnost*, 1984; *Zrcadlo skutečnosti*, 2002).

V pracích Marie Sobotkové je nutno pozitivně ocenit smysl pro historicitu bádání a dotyk s konkrétním materiálem – usílí jít si pro východisko svého uvažování „ad fontes“. Využívala zpravidla na starší literaturu vcelku bohatých fondů Vědecké knihovny v Olomouci. Jiným charakteristickým rysem její odborné práce je sledování vazeb Olomouce a jejího bezprostředního okolí na polské prostředí. Je to pochopitelně dáno jejím dvojdomým univerzitním školením bohemistickým a polonistickým. Probíraná problematika je tak u Marie Sobotkové s prospěchem viděna zpravidla v polsko-českých a česko-polských souvislostech, případně v kontextu slovanském, a tedy srovnávacím.

Její knižní práce *Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století* (1996) je vyústěním zájmu o memoárovou literaturu ve třech západních slovanských

literaturách. Může posloužit jako příklad precizně a ve všech směrech poctivě vytvořené vědecké práce v oboru literární vědy. Studium memoárové literatury viděla Sobotková jako perspektivní pro výzkum z několika důvodů. Tato tvorba jednak nebyla dřívějším bádáním studována jako „čistě“ literární, ale spíše bývala považována za přívažek literatury stojící na samém okraji systému, žánrový komplex tak zpravidla vypadal z žánrového modelu starší české literatury a jednotlivých jejích kulturněhistorických celků, jednak může dnešnímu člověku ukázat cestu autorů ve snahách podat v textech realistické reflexe člověka a světa, který ho obklopuje: „Z diachronního hlediska se pak jeví právě tyto žánrové formy jako ‚nosné‘, tematicky i formálně inspirativní, a lze je považovat za předobraz budoucích vyprávění ‚malých příběhů‘ příštích generací...“ (s. 9).

Lze pozorovat, že vedle hlediska žánrového, na které byli čtenáři studií a edic Marie Sobotkové zvyklí, přibýlo v knize výrazně ještě hledisko komunikační. Právě směrem k literární komunikaci, chápané jako jednota tvorby a recepce, se od let šedesátých 20. století v československém kontextu ubírala skupina badatelů uskupených kolem Kabinetu literární komunikace a experimentální metodiky při Pedagogické fakultě v Nitře, jež více méně nezávisle na světovém bádání došla k výsledkům a metodám analýzy textu, jaký je znám např. z prací kostnické Rezeptionsästhetik (H. R. Jauß, R. Lachmannová aj.). Rovněž ty Marie Sobotková s prospěchem využívala. Ze slovenských badatelů se vrací nejen k pracím Mikovým, Plutkovým a jiných z „nitranské školy“, ale rovněž k pracím polské provenience – starší (R. Ingarden, S. Skwarczyńské aj.), ale i k dobově současné.

Její práce o autobiografických textech 17. století má uvedeny hypotézy a cíle, k nimž chce dospět, exkurz terminologický, nutný při studiu žánrů ve starších literaturách pro ujasnění žánrového půdorysu a podstaty útvaru v dobovém literárním životě a systému literatury, část analytickou, kontrastivní i syntetickou s výhledy, kam je možno směřovat další badatelské usilování. V monografii se Marie Sobotková zaměřila celkem na 34 memoárové texty z literatury české (16), slovenské (4) a polské (15) napsané v „národních“ jazycích, přičemž neopomněla zdůraznit, že je v budoucnu třeba přihlídnout rovněž k literatuře psané latinsky nebo německy. Marie Sobotková došla k cenným výsledkům, např. o dvou, resp. v polské literatuře o třech vrstvách autobiografických textů (autobiografické texty referující a beletrizující, eventuálně beletrizované). Všimá si tak jevu, který A. Škarka druhdy nazval tendenci beletrizacní ve starší české literatuře a hledal její projevy: Sobotková podrobuje texty v analýze nejen rozboru tvarově-stavebnému (žánrovému), ale i ideově-komunikačnímu, estetickému a antropologickému. Modifikace textů v jednotlivých národních literaturách ji pak přivádějí ke konstatování výsledných diferencí v podobě autobiografických textů 17. století: v českých přibývá postupů běžných v umělecké literatuře, v polských se uplatňuje ještě výraznější rozvolnění a sklon k uvolněnému vyprávění (později přešlo ve specifický žánr, tzv. *gawędu*), ve slovenské se projevuje lyrizovaná próza a sentimentalismus.

Monografie z roku 1996 shrnuje sumu poznání o autorech, ke kterým se Marie Sobotková vyjadřovala v drobnějších studiích a recenzích v předcházejícím období. Po monografii následuje období, kdy se její badatelská činnost rozbíhá po časově širším horizontu, do hloubky a šířky směřuje jak v oblasti druhově-žánrové a tematické, tak z hlediska časového a prostorového. Metodicky využívá background, který získávala od doby studia

na olomoucké univerzitě, ale samozřejmě ho dále rozvíjí a tříbí v souladu s vývojem a proměnami oboru.

Studie a úvahy, které vznikají po vydání monografie o autobiografických (memoárových) textech, soustředila Marie Sobotková v souboru nazvaném *Studie z české a polské literatury* s podtitulem *Pět století v historii česko-polských literárních souvislostí* (2002). Ve výběru do něj zahrнула své stati z rozmezí pětadvaceti let. Všechny prošly pečlivou revizí a tam, kde to bylo účelné, stylistickou i věcnou korekturou. Dotýkají se literaturní kultury v časovém rozsahu pěti století (od renesance do současnosti), z hlediska prostorového se pak nejvíce orientují na literaturu dvou sousedících slovanských národů – českou a polskou, avšak badatelka přihlíží rovněž k jiným evropským literaturám a překlenuje tak možnou parciálnost a areálovost.

Šlo o výběr zdařilý, neboť na jedné straně kniha jako celek ukazovala vzájemnou propojenost a reciproční kontakty mezi českým a polským literárním prostředím a obaplnou recepci a na straně druhé postihovala rozdílnou dynamiku obou literatur. Evoluční proměny v české a v polské literatuře sledované ve studiích Sobotkové na jednotlivých jevech v textech, ale i na příkladech již vyhraněných a vnitřně celistvých literárních období, proudů a skupin, se v širším časovém záběru pěti století ukazují být daleko zřetelnější, profilovanější a čitelnější, než kdyby byly sledovány v literárních celcích časově i prostorově užších. Ač na jedné straně jde až o minuciózní sondy do známějšího, méně povědomého i zcela neznámého literárního materiálu, o sondy, které na první pohled mohou působit staticky, na straně druhé je výsledný obraz neustále dáván do pohybu: propojením materiálově podložených analýz s pasážemi obecného dosahu, které jednotlivinu zasazují do širšího kontextu a literární proces nahlízejí v širokém komplexu filozofie literárních dějin. Badatelce se tak dařilo zobecňovat získané poznatky a vřazovat je do širších souvislostí slovanských literatur. Přispěla tím nejen bohemistickému a polonistickému bádání, ale obecněji slavistickým literárněvědným disciplínám. Tato pozitiva lze vztáhnout stejně na její stati s literárněhistorickým podložením, tak i na glottodidaktické a informační (zvláště oddíl VI. – *Zakreszanie dydaktycznych: ksztalcenie polonistów w srodowisku czeskim*).

Badatelka však při analýzách neustává pouze na textech literárních, jak to bylo příznačné pro monografii z roku 1996, ale všímá si tu podnětně rovněž ostatních druhů umění. Zvláště se zaměřila na film a zdařile interpretovala intersémiotické přepisy některých vybraných textů klasické i novější polské literatury do filmové podoby; ve statích sledovala funkčnost a smysl intersémiotických přepisů typu literatura → film – tak tomu bylo např. ve studii analyzující filmový přepis Mickiewiczových *Dziadů* u Tadeusza Konwickiego. Nevyhýbala se konečně ani nejnovějším trendům ve sféře mediálních technologií (uplatňovaných v oblasti česko-polských kulturních vztahů, např. ve stati *Internet jako środek nowoczesnego ksztalcenia polonistów w srodowisku czeskim*), ani problematice rozvoje bohemistických studií v Polsku a polonistických studií v českých zemích, zejména pak v olomouckém polonistickém centru, které po několik let sama pomáhala budovat a spolutvářet (*Uwagi o nauczaniu filologii polskiej jako obcej (FPJO) na polonistyce w Ołomuńcu*), včetně doktorského studijního programu.

I probírané pragmatické otázky souvisejí s budováním česko-polských mostů v oblasti literatury a literární vědy a svědčí o badatelčině systematickém a soustavném promyšlení

otázek budoucího směřování české polonistiky, která má letitou a slavnou tradici, již nelze opouštět: naopak bude to v 21. století právě návrat k tradici a vytváření nových vizí a utopí, které mohou překonat současnou strnulou fázi – fázi zahleděnosti do přítomna a stavu „tady a teď“. Pěstování kultu současnosti by vedlo pouze do slepé uličky: poukávají na to prospektivové i všichni ti, kdo se obírají megatrendy pro 21. století.

Jinou oblastí, jíž Marie Sobotková věnovala náležitou pozornost, je literární kultura druhé poloviny 18. století, kdy baroko se již jako stylová formace vyžívá a nastupuje osvícenství a klasicismus. Sem patří její materiálově cenné studie o Hugo Kollářtjovi (v jubilejním roce 2017 spolu s Jiřím Fialou vydává monografii, zčásti věnovanou Kollářtjově internaci v Olomouci a Josefově) nebo o polské účasti na českém literárním vývoji v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století.

Opomenout není možné ani její činnost popularizační. Zejména spolu s fakultním kolegou Jiřím Fialou se Marie Sobotková věnovala projevům moravského folkloru: při zpřístupňování nahrávek hudebního souboru Mucica Folklorica prostřednictvím hudebních alb.

Nelze nepřipomenout její četnou účast na mezinárodních konferencích a badatelské výjezdy (Varšava, Krakov, Katovice, Lodž, Vratislav, Lublin, Opole, Čenstochová, tam působila v roce 2016 jako hostující profesorka). Přednášela rovněž dějiny polské literatury na Filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě, během zimního semestru 2016/2017 vedla v Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno kurz na téma *Polské stopy v české kulturní krajině*. Aktivně se zapojuje do dění spolkového (*Literárněvědná společnost při AV ČR, Sdružení polských a zahraničních polonistů – učitelů polského jazyka a kultury Bristol, České asociace slavistů, Slavistické společnosti Franka Wollmana*), je členkou redakcí odborných periodik, vede grantové úlohy apod. Nevšední pracovní nasazení Marie Sobotkové vedlo zřejmě prezidenta Polské republiky Aleksandra Kwaśniewského k udělení rytířského kříže Řádu za zásluhy o Polskou republiku. V roce 2013 byla letošní jubilatce udělena Cena POLONICUM určená pro nejlepší zahraniční učitele polského jazyka a kultury. V jubilejním roce jí Slavistická společnost Franka Wollmana udělila Pamětní list za celoživotní přínos české slavistice.¹

prof. PhDr. Libor Pavera, CSc.

Konšelská 426/25
180 00 Praha 8, Česká republika
l.pavera@seznam.cz

1 K připomenutí badatelčina jubilea vyšel sborník, do něhož přispěli Jiří Fiala, Libor Pavera, Ivo Pospíšil a Michał Hanczakowski. Součástí knihy je bibliografie prací Marie Sobotkové. Srov. *Polonistka a bohemistka Marie Sobotková : sborník k životnímu jubileu*. Red. Libor Pavera. Praha: Verbum, 2017. 61 s.

